

แบบประเมินบทความ/งานวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

ชื่อบทความ (ภาษาไทย) : โลกทัศน์เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนใต้ ในรวมบทสารคดี ของชุมศักดิ์ นารัตน์วงศ์

(ภาษาอังกฤษ) : The Worldview of Co-existence in Thailand's Deep South Multicultural Society in Chumsak Nararattanawong's Documentaries

หัวข้อการพิจารณา

หัวข้อ	คะแนนประเมิน					ข้อแก้ไข / ข้อเสนอแนะ
	1	2	3	4	5	
1. บทคัดย่อ					✓	
2. Abstract					✓	
3. บทนำ				✓	✓	
4. วัตถุประสงค์การวิจัย/การศึกษา				✓	✓	
5. วิธีการวิจัย/วิธีการศึกษา					✓	
6. ผลการวิจัย/ผลการศึกษา					✓	
7. สรุปผลการวิจัย/สรุปผลการศึกษา					✓	
8. อภิปรายผล/ข้อเสนอแนะ				✓	✓	
9. เอกสารอ้างอิง					✓	
10. ความใหม่และคุณค่าทางวิชาการ				✓	✓	

(อาจมีเอกสารแนบหรือข้อเสนอแนะเพิ่มเติม - ถ้ามี)

โลกทัศน์เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนใต้ ในรวมบทสารคดี ของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์

สุนิธา กำเนิดทอง¹, กীরติกานต์ บุญฤทธิ์²

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวราวุฒราชรินทร์

Sunita505599@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาโลกทัศน์เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ในรวมบทสารคดี ของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ ซึ่งคัดสรรจากผลงาน ในช่วงปี พ.ศ.2553-2563 เพื่อให้เข้าถึงคุณค่าและความหมายของสารคดี อันเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมวัฒนธรรม ในห้วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้

ผลการศึกษาพบว่า ชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ มุ่งเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการดำรงชีวิตในสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนใต้ จากทัศนะของผู้คนในพื้นที่ ซึ่งครอบคลุมเนื้อหา 3 ประเด็น คือ 1) พัฒนาการของกลุ่มชาติพันธุ์และรัฐโบราณจนถึงการก้าวสู่โลกสมัยใหม่ โดยเสนอพัฒนาการของกลุ่มชาติพันธุ์ตั้งแต่ 40,000 ปี ก่อนคริสต์ศักราช การก่อตัวของรัฐโบราณบนดินแดนแหลมมลายู การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบในยุคล่าอาณานิคม จนกระทั่งประกาศอิสรภาพและเร่งพัฒนาประเทศตามวิถีโลกยุคใหม่ 2) พหุวัฒนธรรมสานสัมพันธ์การอยู่ร่วมกัน สารคดีแสดงให้เห็นว่าผู้คนต่างชาติพันธุ์ล้วนมีรากฐานทางวัฒนธรรมพราหมณ์-ฮินดู ต่อมาจึงเกิดกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมกับชาติอาหรับ เปอร์เซีย จีน และชาติตะวันตกในภายหลัง จนกลายเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมในปัจจุบัน และ 3) วิถีชีวิตและการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนต่างวัฒนธรรม สารคดีสื่อให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์และมิตรภาพของคนในพื้นที่ที่อยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล ถ้อยทีถ้อยอาศัย และเคารพในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ต่างกัน จึงพบว่า โลกทัศน์เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนใต้ สื่อให้เห็นว่าผู้แต่งยังคงเชื่อมั่นว่า แม้จะมีกลุ่มผู้ไม่หวังดีพยายามสร้างความแตกแยกระหว่างผู้คนต่างศาสนาและวัฒนธรรม แต่ไม่อาจทำลายสายสัมพันธ์ของผู้คนในพื้นที่ที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมเดียวกันให้ขาดสะบั้นลงได้ สายสัมพันธ์ของผู้คนยังคงสะท้อนผ่านวิถีชีวิต และศิลปวัฒนธรรมทุกประเภท นอกจากนี้ผู้แต่งได้ฝากความหวังไว้กับ “ภูมิบุตร” เป็นสื่อกลางในการสานสัมพันธ์ สร้างความเข้าใจความแตกต่างในวิถีชีวิต อารงวัฒนธรรมในพื้นที่ นำองค์ความรู้และประสบการณ์มาถ่ายทอดให้แก่คนในพื้นที่ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจ ซึ่งผู้แต่งเชื่อมั่นว่าจะนำไปสู่การอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างสันติสุข

คำสำคัญ : โลกทัศน์, สารคดี, สังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้

The Worldview of Co-existence in Thailand's Deep South Multicultural Society in Chumsak Nararattanawong's Documentaries

Sunita Kamnoedthong¹, Keeratikarn Boonyarit²

Faculty of Liberal Arts, Princess of Naradhiwas University

Sunita505599@gmail.com

Abstract

This paper is aimed at exploring the worldview of coexistence in multicultural society in Thailand's Deep South provinces in Chumsak Nararattanawong's documentaries selected from his works during 2010 – 2020 to appreciate their values and meanings in relation to the socio-cultural context during the period of unrest situations.

The findings indicate that Chumsak Nararattanawong aims to present living ways in cultural diversity in the deep southern provinces from the locals' views. The content is categorized into three topics. The first is presentation of the ethnic group's development from ancient states to the modern world, dating back to 40,000 BC., followed by establishment of ancient states in the Malay Peninsula, colonial changes and effects, and independence declaration together with accelerated development of the state to the modern world. The second focus is co-existence in cultural diversity. The documentaries reveal that people of different ethnics shared the same Brahmin-Hindu cultural roots, later mingled with Arabian, Persian, Chinese, and western ones, resulting in current multicultural society. The last content is related to the locals' multicultural living ways and reactions through which their mutual supports and respects of their differences can be perceived. This indicates that attempts on and incitement to alienation cannot be the enemy of the locals' ties grounded in shared collective value. The ties reflect their ways of life and all kinds of culture and tradition. Additionally, the author hopes that "the son of the land" can be relationship mediation in promoting understanding of different ways of life, preserving local culture, and sharing knowledge and experiences to the locals for living and economic improvement, which, in his view, could bring about peaceful co-existence in multicultural society.

Keywords: worldview, documentary, deep southern multicultural society

บทนำ

ปัญหาการก่อความมาสงบในสามจังหวัดชายแดนใต้รอบใหม่เป็นปัญหาที่ซับซ้อน ละเลียดอ่อน เนื่องจากเป็นปัญหาที่ก่อตัวส่งสมมาจากอดีตนับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ซึ่งมีปัจจัยจากเงื่อนไขปมความขัดแย้งทั้งด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม จนกระทั่งความขัดแย้งเริ่มปรากฏให้เห็นรุนแรงและบ่อยครั้งในสมัยรัชกาลที่ 1 ของกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อสยามมีชัยเหนือปัตตานี ในปี พ.ศ.2329 สยามได้ทำลายโครงสร้างรัฐปัตตานีเดิม เพื่อควบคุมรัฐปัตตานีให้อยู่ในอำนาจ ปัตตานีจึงถูกลดทอนอำนาจโดยการแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 7 หัวเมือง (ได้แก่ เมืองปัตตานี ยะหริ่ง รามันห์ สายบุรี ระแงะ ยะลา และหนองจิก) (ปิยดา ชลวร, 2563) แต่ละเมืองมีเจ้าเมืองซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากสยามเป็นผู้ปกครอง ก่อให้เกิดความขัดแย้งและเกิด “ความไม่ลงรอยกัน” ในอำนาจของเจ้าเมืองกับข้าราชการที่สยามแต่งตั้งไปปฏิบัติงาน รวมทั้งความขัดแย้งกันเองระหว่างทนายทนายเจ้าเมืองในการสืบทอดอำนาจ” จนนำไปสู่สงครามเพื่อกอบกู้เอกราชปัตตานี ขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2374-2375 (ครองชัย หัตถา, 2552)

เหตุการณ์การต่อสู้ระหว่างสยามกับปัตตานีเกิดขึ้นอีกหลายครั้ง นับแต่ตั้งกรุงรัตนโกสินทร์จนถึงประมาณ พ.ศ. 2445 เกิดการต่อสู้เพื่อให้ปัตตานีเป็นอิสระจากสยามถึง 6 ครั้ง จนกระทั่งสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ปฏิรูปการปกครองโดยการรวมศูนย์การปกครองหัวเมืองทั้ง 7 เข้าด้วยกันแล้วจัดตั้งเป็น “มณฑลปัตตานี” ในปี พ.ศ.2449 จึงถือเป็นการสิ้นสุดยุคสมัยการปกครองโดยรายาปัตตานีอย่างถาวร (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2563) การปฏิรูปการปกครอง ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างส่วนกลางกับผู้นำท้องถิ่นในเรื่อง “ผลประโยชน์และศักดิ์ศรีการเป็นผู้ปกครองเมือง” เนื่องจากเจ้าเมืองถูกลดอำนาจเป็นเพียงผู้รับและปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐบาลไทย จนนำไปสู่ก่อกบฏเจ็ดหัวเมือง และทุกภาคของประเทศไทย (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2547)

นอกจากปมขัดแย้งในเรื่องของการสูญเสียดินแดน ยังพบว่าประชาชนในพื้นที่ยังมีความคับข้องใจต่อนโยบายและการปฏิบัติงานของรัฐบาลไทยและเจ้าหน้าที่รัฐบาลบางส่วนที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ทำให้รู้สึกว่าการไม่ได้รับความเป็นธรรมมานานนับศตวรรษ และนับตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ปิดล้อม “มัสยิดกรือเซะ” จังหวัดปัตตานี เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2547 ที่มีผู้เสียชีวิต 108 ศพ และเหตุการณ์สลายการชุมนุมหน้า สถานีตำรวจภูธรอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2547 ทำให้มีผู้เสียชีวิตอีก 84 ศพนั้น จึงเกิดความไม่ไว้วางใจต่อเจ้าหน้าที่ของรัฐกับประชาชน รวมทั้งระหว่างประชาชนต่างศาสนา จนยากที่จะเยียวยารอยร้าวให้คืนมาดังเดิม

นับตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบรอบใหม่ พบว่า ผู้แต่งในฐานะเป็นผลผลิตของสังคม ได้สร้างสรรค์วรรณกรรมจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมชายแดนใต้อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับแนวคิดของรีนฤทัย สัจจพันธุ์ (2541) ที่ว่า “วรรณกรรมกับสังคมจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น “วรรณกรรมจึงเปรียบได้กับ ‘อาวุธ’ นักเขียนเป็น ‘นักรบ’ และเป็น ‘ทัพหน้า’ ของประชาชนมาทุกสมัย” สังคมมีสภาพเช่นไร วรรณกรรมก็เป็นไปเช่นนั้น จึงพบว่า มีวรรณกรรมที่แสดงเนื้อหาเกี่ยวเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ชายแดนใต้หลากหลายรูปแบบ เช่น กวีนิพนธ์ เรื่องสั้น นวนิยาย และสารคดี เพื่อเสนอประเด็นต้นตอของปัญหา และแนวทางในการแก้ไขปัญหา เพื่อนำไปสู่สันติสุขได้อย่างน่าสนใจยิ่ง ดังเห็นได้จากการศึกษาเรื่องสั้นเกี่ยวกับปัญหาสามจังหวัดชายแดนใต้สรุปไว้ใน บทความ “เรื่องสั้นสะท้อนปัญหาไทยมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้” ของ พิเชฐ แสงทอง (2555) พบว่า เรื่องสั้นระหว่างปี พ.ศ.2516-2530 สะท้อนปัญหาสำคัญ 6 กลุ่ม คือ ด้านการศึกษา ด้านภาษา ด้านศาสนา ด้านวัฒนธรรมด้านเศรษฐกิจ และด้านการเมือง ผู้ประพันธ์แสดงว่าปัญหาการศึกษาเป็นปัญหาแกนใหญ่ที่ส่งผลให้เกิดปัญหาอื่นตามมา โดยมองว่าการจัดการศึกษาของภาครัฐไม่มีประสิทธิภาพ และไม่ส่งเสริมการศึกษาศาสนา

พิษณุ ไชยโรจน์ (2554) วิเคราะห์รวมเรื่องสั้นชุด “แขกในบ้านตัวเอง” ในบทความ “ทรงสนะต่อปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้จากเรื่องสั้นชุด ‘แขกในบ้านตัวเอง’” พบว่า ปัญหาความขัดแย้งที่ปรากฏในเรื่องสั้นส่วนใหญ่เกิดจากมายาคติเรื่องอัตลักษณ์ที่แตกต่างทั้งด้านศาสนา ชาติพันธุ์ และการสร้างเงื่อนไขทางการเมืองและวัฒนธรรมมาเป็นข้ออ้างในการสร้างความแตกแยกระหว่างคนมุสลิมกับคนไทยพุทธ ส่วนบทความ “ ‘บ้านที่หายไปของความรัก’ ” กวีนิพนธ์ว่าด้วยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและชายแดนใต้ในสถานการณ์ความรุนแรง” ของ วิมลมาศ ปุชากุล (2559) ศึกษารวมนวนิพนธ์ของสายธาร สีโป นักประพันธ์ในท้องถิ่น พบว่ามุ่งสื่อเรื่องราวความรักความผูกพันต่อจังหวัดนราธิวาส

บอกเล่าภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ และพัฒนาการของท้องถิ่นชายแดนใต้ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และเหตุการณ์ความขัดแย้งในปัจจุบัน พร้อมทั้งสื่ออารมณ์โยหาสันติภาพและความสัมพันธ์อันดีของผู้คนในอดีต ผ่านทัศนะ “คนใน” ได้อย่างน่าสนใจยิ่ง

สารคดีเป็นวรรณกรรมอีกรูปแบบหนึ่งที่นิยมใช้สื่อสารกับผู้คนในสังคมเมื่อเกิดปรากฏการณ์ครั้งสำคัญ รวมถึงปัญหาความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ด้วยจุดเด่นของสารคดี อยู่กับการมุ่งให้สาระความรู้และข้อเท็จจริงเป็นสำคัญ สอดคล้องกับที่ เกตุนี จุฑาวิจิตร (2552) กล่าวว่า “สารคดี คือความเรียงที่มุ่งนำเสนอข่าวสารข้อมูลความรู้ และข้อเท็จจริง พร้อมกับให้ความเพลิดเพลิน และความพึงพอใจ ผ่านการใช้ภาษาที่พิถีพิถัน ละเอียด คมคาย และงดงาม” จึงกล่าวได้ว่าการอ่านสารคดีช่วยให้ผู้อ่านได้รับความรู้ควบคู่กับพลังสุนทรีภาพ ผู้วิจัยเล็งเห็นว่า การศึกษาสารคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ จะช่วยให้ผู้อ่านได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพปัญหาของพื้นที่ตามความเป็นจริง โดยเฉพาะการศึกษาสารคดีที่ผู้แต่งเป็นคนในพื้นที่ ผู้อ่านจะยังได้รับความรู้ ความเข้าใจเรื่องราวเกี่ยวกับพื้นที่ได้อย่างลึกซึ้ง และตรงกับสภาพความเป็นจริงมากที่สุด

ชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ เป็นชาวไทยเชื้อสายจีน เกิดและเติบโตท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมที่ ตำบลชงแวน อำเภอรณะ จังหวัดนราธิวาส มีปฏิสัมพันธ์อันดีกับพี่น้องมุสลิม และเป็นสื่อมวลชนนักเขียนอิสระที่ใช้ชีวิตคลุกคลีเก็บข้อมูลในพื้นที่แบบเจาะลึก ได้พยายามสะท้อนเรื่องราวความงามของวิถีชีวิตผู้คนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนไทยพุทธและคนไทยมุสลิม ซึ่งยังคงรักใคร่สามัคคี ทั้งระดับชาวบ้านทั่วไป และระดับผู้นำทางจิตวิญญาณ จุดเด่นของสารคดีชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ อยู่กับการมุ่งถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านสายตา “คนใน” ให้บุคคลภายนอกได้รับรู้และเข้าใจ ทั้งประเด็นเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และศิลปวัฒนธรรม อีกทั้งสารคดีของชุมศักดิ์ยังมีความหนักแน่นในเชิงวิชาการ ผสานกับการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดได้อย่างมีพลัง พร้อมทั้งฉายสะท้อนให้เห็นถึงสายสัมพันธ์ของผู้คนต่างวัฒนธรรม ที่ยังคงใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันท่ามกลางสถานการณ์อันรุนแรง และเสมือนต้องการจะชี้ชวนให้ผู้คนในพื้นที่ร่วมกันขบคิดว่า จะอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างไร และอะไรคือหัวใจของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้

วัตถุประสงค์การวิจัย

บทความนี้มุ่งศึกษาเนื้อหาและโลกทัศน์เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ ในบทสารคดี ของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นกรวิจัยเอกสาร (Documentary Research) บทสารคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการใช้ชีวิตร่วมกันของผู้คนในสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ ของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ และนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

2. ขอบเขตการวิจัย

2.1 ขอบเขตด้านข้อมูล

ตัวบทสารคดี ที่นำมาศึกษาในบทความวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยรวบรวมจากสารคดีของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ ที่ตีพิมพ์ในวารสารฉบับต่าง ๆ ในช่วงปี พ.ศ.2553-2563

2.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตเนื้อหาเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนใต้ จากสารคดีของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ จำนวน 98 บท ซึ่งตีพิมพ์ในวารสารต่าง ๆ ระหว่างปี พ.ศ. 2553-2563 และได้นำมารวบรวมไว้ในหนังสือรวมบทสารคดี จำนวน 3 เล่ม ได้แก่ 1) หนังสือเกาะติดวิกฤติไฟใต้ 2) หนังสือได้ความทรงจำ และ 3) หนังสือย้อนไปชายแดนใต้

3. ขั้นตอนการวิจัย

3.1 รวบรวมข้อมูล

3.1.1 รวบรวมบทสารคดีของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ ที่ตีพิมพ์ในวารสารต่าง ๆ ระหว่างปี พ.ศ. 2553-2563 จำนวน 98 บท

3.1.2 รวบรวมและศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสารคดี ประวัติศาสตร์ บริบทสังคม และวัฒนธรรมชายแดนใต้

3.1.3 รวบรวมแนวคิดการวิจัย ได้แก่ แนวคิดการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

3.2 ชั้นวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์เนื้อหา และโลกทัศน์ ที่เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนใต้ ของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ จากบทสารคดีจำนวน 98 บท ซึ่งตีพิมพ์ในวารสารต่าง ๆ ระหว่างปี พ.ศ. 2553-2563 และได้นำมารวบรวมไว้ในหนังสือรวมบทสารคดี จำนวน 3 เล่ม ได้แก่ 1) หนังสือเกาะติดวิกฤติไฟใต้ 2) หนังสือได้ความทรงจำ และ 3) หนังสือย้อนไปชายแดนใต้ โดยใช้ทฤษฎีวรรณคดีวิจารณ์

แนวคิด ทฤษฎี กับผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดแนวคิดการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

กรกฎ ทองชะโชค (2562) พัทธธีรา นาคอุไร (2547) และ วลัยลักษณ์ ทรงศิริ (2556) ให้แนวคิดการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรม ไว้สอดคล้องกัน สรุปได้ว่า ด้านนโยบายต้องมีการจัดการกับความแตกต่างหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม ให้ผู้คนที่มีความแตกต่างสามารถอยู่ร่วมกันได้บนหลักการของความเท่าเทียม มีสิทธิในการดำรงรักษาไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของกลุ่มตน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความแตกแยกความสัมพันธ์ของผู้คน ส่วนในระดับประชาชนในชุมชนหรือสังคมเดียวกัน ด้วยการพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือกัน ไม่มีการเบียดเบียนกัน ไม่ทำร้ายกัน หรือไม่ละเมิดสิทธิของกันและกัน แต่ละกลุ่มชนสามารถประกอบพิธีกรรมทางศาสนาได้ตามความเชื่อและศรัทธาของตนเอง อย่างมีเสรีภาพ โดยไม่มีการกีดกัน ก้าวถ่วงล่วงละเมิด หรือก่อกวนซึ่งกันและกัน ทำให้สามารถอยู่ร่วมกันบนความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรมได้อย่างสันติสงบ และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยไม่มีปัญหาขัดแย้งหรือความรุนแรงระหว่างกัน จึงต้องมีการศึกษาวิเคราะห์ทำความเข้าใจกับความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้งและรอบด้าน

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเนื้อหาในสารคดี ของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ ปรากฏเนื้อหาเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ 3 ประเด็น ดังนี้

1. พัฒนาการของกลุ่มชาติพันธุ์และรัฐโบราณ จนถึงการก้าวสู่โลกสมัยใหม่

การศึกษาประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่ทำให้เข้าใจความเป็นมาของปัญหา และการอยู่ในสังคมพหุวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ สารคดีของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ หลายบทจึงปูพื้นฐานความรู้ความเข้าใจด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเป็นเบื้องต้น

1.1. พัฒนาการของกลุ่มชาติพันธุ์นับตั้งแต่ 40,000 ปี ก่อนคริสต์ศักราช

ชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ ศึกษาค้นคว้า รวบรวมข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการทั้งในประเทศ ต่างประเทศ เพื่อถ่ายทอดเรื่องราวในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีพัฒนาการตั้งแต่ 40,000 ปี ก่อนคริสต์ศักราช ดังในบทสารคดี “แหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์” มีข้อมูลจากการสัมภาษณ์ นางสาวกษมาณัฏฐ์ นิตยารมณ ผู้อำนวยการหอสมุดแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จังหวัดยะลา สรุปได้ว่า มีการค้นพบหลักฐานการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่บริเวณเพิงผาและถ้ำใน อำเภอเบตง อำเภอธารโต อำเภอบันนังสตา อำเภอยะหา และอำเภอเมือง จังหวัดยะลา ซึ่งนับเป็นแหล่งอารยธรรมเก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีอายุประมาณ 3,000 ปีมาแล้ว ดังหลักฐานทางโบราณคดี ได้แก่ ชิ้นส่วนดินเผา ขวานหิน กองกระดูก เปลือกหอย ฯลฯ ที่เพิงผาเขาถ้ำทะลุ บ้านกุนจง อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ภาพเขียนสีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ที่วัดถ้ำคูหาภิมุข อำเภอเมือง จังหวัดยะลา

การศึกษาพัฒนาการของชุมชนพบว่า มีการก่อตัวของชุมชนโบราณเนื่องจากพื้นที่ตั้งอยู่บริเวณต้นกำเนิดของแม่น้ำปัตตานี ที่มีความยาว 145 กิโลเมตร ไหลผ่านหลายอำเภอลงสู่ทะเลอ่าวไทยที่จังหวัดปัตตานี อีกทั้งเป็นเส้นทางข้ามคาบสมุทระหว่างเมืองโบราณเปิงกาลันบูจัง รัฐเคดาห์ สหพันธรัฐมาเลเซีย กับชุมชนโบราณลังกาสุกะที่มีความสำคัญตั้งแต่แรกเริ่มประวัติศาสตร์ชายแดนใต้

นอกจากนี้ในบท “การวิเคราะห์ 4 ช่วงเวลาสำคัญของคาบสมุทรมลายู” ชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ นำเสนอข้อมูลเส้นเวลา (Timeline) ของคาบสมุทรมลายู จากแนวคิดของ Muhammad Lazuardi ซึ่งรวบรวมข้อมูลมาจากการศึกษาเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์มากกว่า 50 แหล่งข้อมูล ครอบคลุมช่วงเวลา 40,000 ปีก่อนคริสต์ศักราช ถึงคริสต์ศักราช 2018 สรุปได้ว่า กลุ่มนิกรอยด์ และออสตราลอยด์ เป็นมนุษย์ยุคแรกบนแหลมมลายู ซึ่งตั้งถิ่นฐานเมื่อ 40,000 ปีก่อนคริสต์ศักราช ต่อมาอีกประมาณ 10,000 ปีก่อนคริสตกาล จึงปรากฏชื่อกลุ่มชาติพันธุ์เนกริโตมาแทนที่ และเมื่อถึงปี 4,500 ก่อนคริสตกาล ปรากฏชื่อ ออสโตรเอเชียติก คือ มานี ซีนอย และแซมมิง บริเวณปลายแหลมมลายู ดังบทสารคดี “กลุ่มชาติพันธุ์เนกริโต หนึ่งในกลุ่มคนพื้นเมืองดั้งเดิมแห่งโลกมลายู” ผู้แต่งอธิบายว่า กลุ่มชาติพันธุ์เนกริโต เป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมของแหลมมลายู ต่อมา 1,500 ปีก่อนคริสตกาล จึงมีกลุ่มมาเลย์อพยพเข้ามาในพื้นที่ปลายแหลมมลายู เกาะสุมาตรา และตามหมู่เกาะ จนพัฒนาเข้าสู่ยุคการกระจายตัวทางวัฒนธรรม เนื่องจากมีผู้คนต่างถิ่นอพยพจากดินแดนต่าง ๆ ทั่วโลกเข้ามาในพื้นที่เป็นระยะ ๆ เช่น ชาวฮินดู ชาวสยาม รวมถึงชาติตะวันตก จนกระทั่งแหลมมลายูกลายเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมดังเช่นปัจจุบัน

1.2 การก่อตัวของรัฐโบราณบนดินแดนแหลมมลายู

ชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ ให้ข้อมูลในบทสารคดี “รัฐโบราณบนดินแดนมลายูยุคก่อสร้างเมือง” สรุปว่า เมื่อ 20,000 ปีก่อนคริสตกาล เกิดวัฒนธรรมยุคแรกคือวัฒนธรรมซอนวี ขึ้นบริเวณประเทศเวียดนามและกัมพูชา กระทั่ง 12,000 ปีก่อนคริสตกาล เปลี่ยนเป็นวัฒนธรรมบินเทียน ในปี ค.ศ. 68 วัฒนธรรมฟูนันแผ่อิทธิพลทั่วแหลมมลายู และในปี ค.ศ. 618 ฟูนันพัฒนามาเป็นอาณาจักรเจนละ

ช่วงเวลา 11,000 ปีก่อนคริสตกาล ปรากฏชื่อเประ บริเวณคาบสมุทรมลายู ตามด้วยเคดาห์ บริเวณแหลมมลายูฝั่งตะวันตก และในปี ค.ศ.100 จึงปรากฏชื่อลังกาสุกะอยู่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรฟูนัน ต่อมาในปี ค.ศ.700 ลังกาสูกะจึงตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของอาณาจักรศรีวิชัย จนกระทั่งตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของกรุงศรีอยุธยาในปี ค.ศ.1352 จนถึงปี ค.ศ.1476 มะละกาแผ่อิทธิพลคุมช่องแคบมะละกา เกาะสุมาตรา และปลายแหลมมลายู ลังกาสูกะจึงตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของมะละกา จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญต่อแหลมมลายูเมื่อโปรตุเกสเข้าสู่ยุคล่าอาณานิคม และได้ยึดครองมะละกา ในปี ค.ศ.1511 เพราะแหลมมลายูมีความสำคัญในฐานะเป็นประตูเชื่อมโลกตะวันออก-โลกตะวันตก ซึ่งหมายถึงระหว่างจีนกับอินเดีย อาหรับ เปอร์เซีย รวมถึงฝั่งยุโรป

1.3 แหวมลายุในยุคล่าอาณานิคม จนกระทั่งก้าวสู่โลกสมัยใหม่

บทสารคดี “ความสับสนในคำว่า ‘โลกมลายู’” ชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ อธิบายคำว่า “คาบสมุทรมลายู” โดยอ้างอิงข้อมูลจากหนังสือชื่อ “Geographike Huphegesisw ของคลอดิอุส ปโตเลมี นักดาราศาสตร์และนักภูมิศาสตร์ชาวกรีก ที่มีชื่อเสียงในปี ค.ศ. 90-168 (พ.ศ. 633-711) ซึ่งถือเป็นชาวตะวันตกคนแรกที่พยายามแสดงตำแหน่งที่ตั้งของแผ่นดินบนคาบสมุทรมลายูเป็นแผนที่และพิกัดทางภูมิศาสตร์ อีกทั้งยังเรียกพื้นที่แถบนี้ว่า “คาบสมุทรทองคำ” ผู้แต่งสรุปว่าพิกัดของแหวมลายุ “ตั้งอยู่ใต้สุดของทวีปเอเชีย วางตัวเกือบอยู่ในแนวเหนือ-ใต้ ด้านตะวันตกเฉียงเหนือคือส่วนใต้สุดของประเทศพม่า ตอนกลางและตะวันออกเฉียงเหนือคือภาคใต้ของประเทศไทย...ตอนใต้ทั้งหมดคือประเทศมาเลเซีย เกาะใต้สุดคือประเทศสิงคโปร์ ส่วนชายฝั่งด้านตะวันตกเฉียงใต้แยกจากเกาะสุมาตราด้วยช่องแคบมะละกา มีเกาะบอร์เนียวอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้”

คลอดิอุส ปโตเลมี เรียกคาบสมุทรมลายูว่า “คาบสมุทรทองคำ” มีความสอดคล้องกับที่ชาวอินเดียเรียกคาบสมุทรมลายู ซึ่งตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าระหว่าง อินเดีย เปอร์เซีย-อาหรับ ว่า “สุวรรณภูมิ” เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ และการมีทำเลที่ตั้งที่ถือเป็นประตูเชื่อมระหว่างโลกตะวันออกกับโลกตะวันตก ส่งผลดินแดนแหวมลายุเป็นที่หมายปองของชาติมหาอำนาจตะวันตกที่ต้องการครอบครองทรัพยากร ดังบทสารคดี “ความเปลี่ยนแปลงและผลกระทบยุคล่าอาณานิคม” กล่าวว่า “โปรตุเกส สเปน ดัตช์ อังกฤษ ฝรั่งเศส รวมถึงญี่ปุ่น ต่างหมุนเวียนเข้ามามีบทบาทในคาบสมุทรมลายู ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อพื้นที่มากมาย”

กล่าวได้ว่าการรุกรานของจักรวรรดินิยม ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มชาติพันธุ์ และรัฐโบราณบนแหวมลายุ ทั้งเกิดการเคลื่อนย้ายประชากร การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และพื้นที่พรมแดนประเทศ หลังจากได้รับการกดขี่ขูดรีดอย่างทารุณ ประชาชนต่างเรียกร้องจากประเทศเจ้าอาณานิคมจนได้รับเอกราช และเร่งพัฒนาตนเองไปสู่ความทันสมัย

2. พหุวัฒนธรรมสานสัมพันธ์การอยู่ร่วมกัน

ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาในสารคดีของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ ล้วนแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมชายแดนใต้ 3 ประเด็นสำคัญ ดังนี้

2.1 ต่างชาติพันธุ์ล้วนมีรากเหง้ามาจากวัฒนธรรมเดียวกัน

พัฒนาการอันยาวนาน และการปฏิสัมพันธ์กับผู้คนต่างถิ่นทั้งฝั่งตะวันออกกับตะวันตก เป็นสาเหตุสำคัญของการผสมผสานทางวัฒนธรรมของผู้คนบนแหวมลายุ จนกลายเป็นสังคมพหุลักษณะ สารคดีหลายบท เช่น “ลำดับเหตุการณ์กลุ่มชาติพันธุ์และรัฐโบราณ ใน ‘คาบสมุทรมลายู’ กับโลกยุคใหม่” สื่อให้เห็นว่าแรกเริ่มดินแดนแถบนี้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสองอารยธรรม ทั้งอารยธรรมตะวันออก ที่มีจุดเริ่มต้นจากที่ราบลุ่มแม่น้ำสินธุของอินเดีย และที่ราบลุ่มแม่น้ำอวองโหมสานกับอารยธรรมตะวันตก คือที่ราบลุ่มแม่น้ำไทกริส-ยูเฟรติส เกิดการผสมผสานทางชาติพันธุ์ นำไปสู่การก่อตั้งรัฐโบราณในฐานะจุดบรรจบอารยธรรมตะวันตก-ตะวันออก คือบริเวณที่เรียกว่า “คาบสมุทรมลายู”

บทสารคดี “แหล่งโบราณสถานสมัยก่อนประวัติศาสตร์” ผู้แต่งได้แสดงให้เห็นว่าความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ภาษา ศิลปวัฒนธรรมที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดในปัจจุบัน เกิดจากการที่พื้นที่แห่งนี้เป็นเส้นทางข้ามคาบสมุทรเพื่อขนถ่ายสินค้าข้ามทวีประหว่างโลกตะวันออกและตะวันตก ของพ่อค้าอาหรับ เปอร์เซีย และจีน ในสมัยโบราณ โดยเฉพาะ อำเภอเบตง จังหวัดยะลา เป็นเส้นทางข้ามคาบสมุทรมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และเป็น “เส้นทางสัญจรทางน้ำข้ามคาบสมุทรระหว่างเมืองโบราณ แหล่งโบราณคดี และชุมชนโบราณ เปิงกาлянบูจิง รัฐเคตะห์ มาเลเซีย กับชุมชนเมืองโบราณยะรัง (ลังกาสุกะ) อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี” และเพราะความรุ่มรวยทางทรัพยากรธรรมชาติ ยุคล่าอาณานิคมมหาอำนาจตะวันตกจึงเข้ายึดครอง ต่อมาเมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลง ประเทศอาณานิคมต่างๆ ได้รับเอกราช ต่างเร่งพัฒนาตัวเองเข้าสู่ความเจริญก้าวหน้าในโลกยุคใหม่

2.2 ศิลปวัฒนธรรมสานสัมพันธ์การอยู่ร่วมกัน

การศึกษาสารคดีของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ พบว่า ผู้แต่งนำเสนอประเด็นศิลปวัฒนธรรมสานสัมพันธ์การอยู่ร่วมกันของผู้คนที่มีที่มาจากรากเหง้าทางวัฒนธรรมเดียวกัน ต่อมาจึงมีการผสมผสานวัฒนธรรมทั้งไทยและมลายู และฝั่งตะวันตกเข้าด้วยกัน เช่น การร่ายรำตารีอินาได้รับอิทธิพลจากประเทศมาเลเซียและอินโดนีเซีย เป็นการประยุกต์ระหว่างท่าร่ายรำโนราห์ไทยที่มีลักษณะอันอ่อนช้อยงดงามผสมผสานกับการร่ายรำซัลเซของมลายู ซึ่งศิลปะการแสดงต่อสู้ด้วยมือที่มีการเคลื่อนไหวอย่างสง่างาม กลายเป็นศิลปะการแสดงตารีอินาที่มีท่าร่ายอันอ่อนช้อยสวยงาม ผสมผสานกับความแข็งแรงของร่างกาย คณะโนราห์ชาวไทยพุทธจึงเรียกตารีอินาว่า “มโนราห์มลายู” ส่วนศิลปะการแสดงมะโย่ง หรือ เมาโย่ง มีการผสมผสานวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมมลายู ในด้านลีลาการร่ายรำคล้ายคลึงกับการศิลปะการแสดงมโนราห์ของไทย นอกจากนี้ยังใช้ภาษามลายูผสมกับภาษาไทยในบทขับร้องอีกด้วย

ศิลปะการแสดงตารีอินาหรือตารีนาว่ามลายูเป็นบทขับร้อง เช่น อีเหนา โคบุตร สุวรรณหงส์ และลักษณะวงศักราชที่ตัวละครเอกใช้คือ ภาษาไทยกลาง ส่วนตัวละครประกอบใช้ภาษามลายูถิ่น ส่วนเครื่องดนตรีหลัก คือ รำมะนา ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีที่ได้อิทธิพลจากวัฒนธรรมโปรตุเกส อีกทั้งยังใช้ในการแสดงตารีอินาคู่กับเครื่องดนตรีไทย ดนตรีมลายู และดนตรีฝั่งตะวันตก

การร่วมรากเหง้าทางวัฒนธรรมยังปรากฏเด่นชัดในเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับช้าง กล่าวคือ ทั้งสองวัฒนธรรมได้รับอิทธิพลความเชื่อจากศาสนาพราหมณ์เช่นเดียวกัน พบว่าคนมลายูมีตาราช้างเช่นเดียวกับคนไทยพุทธ เรียกว่า “ตำราคชศาสตร์ของคนมลายู” ที่มีบทสวดผสมทั้งภาษามลายู เขมร และบาลีสันสกฤต ใช้ได้ทั้งกับช้างไทยและช้างป่ามาเลเซีย อีกทั้งยังมีวิธีการดูแลช้าง ช้าง วิธีการจับช้าง การฝึกหัดช้างที่ดีที่สอดคล้องกับตำราคชลักษณ์ของไทย และการทำพิธีกรรม การใช้บทสวดมนต์ และการใช้น้ำมันที่ผ่านการละหมาดฮายัต (ละหมาดเพื่อขอสิ่งที่เราปรารถนาจากอัลลอฮ์) ซึ่งสอดคล้องกับกับคชกรรมของไทย

ประเพณีและพิธีกรรมมลายู เมื่อครั้งอดีตยังพบว่า ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมร่วมพิธีกรรมการเช่นบวงสรวงบูชาเทพเจ้าแห่งข้าวร่วมกัน หลังสิ้นสุดฤดูกาลเก็บเกี่ยว โดยในพิธีจะมีการกล่าวบูชาพระรัตนตรัย และอัญเชิญเทพเจ้าแห่งข้าว หรือแม่โพสพมาร่วมรับเครื่องเช่นสรวง และขอพรให้การทำนาในปีต่อไปเจริญสมบรูณ์ อีกประเพณีหนึ่งที่ผู้แต่งสะท้อนการร่วมกันผ่านจัดกิจกรรม คือ ประเพณีงานสมโภชเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว ภายในงานมีการจัดกิจกรรมการแสดงทั้งสามวัฒนธรรม เช่น การแสดงภาพถ่ายเรื่องราวของเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว การแสดงตารีอินา กรือโตะ รำโนราห์ การรำพัดจีน การเชิดสิงโต ฯลฯ ประเพณีบุญบั้งไฟพญานาค อัตลักษณ์ของชาวอีสาน สามารถดำรงอยู่อย่างมั่นคงในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ ภายในงานมีกิจกรรมการแต่งเสื้อผ้าอาภรณ์ด้วยชุดผ้าจีน สไบเฉียง การรำเซิ้ง มีประกวดขบวนแห่บั้งไฟ มีผู้ร่วมงานทั้งชาวไทยพุทธ และชาวไทยมุสลิม

ด้านวัฒนธรรมอาหาร ปรากฏให้เห็นว่า ผู้คนต่างวัฒนธรรมนิยมรับประทานอาหารชนิดเดียวกัน ได้แก่ ข้าวต้ม แกงมัสมั่น ข้าวหมกมะ สะเต๊ะเนื้อ โรตีมะตะบะ สลัดแขก ฯลฯ ซึ่งมีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมการปรุงอาหารของชาวอินเดียได้ และชาวตะวันออกกลาง เนื่องจากในพุทธศตวรรษที่ 15 มีพ่อค้ามุสลิมชาวอาหรับและชาวอินเดียเข้ามาการค้าขายในคาบสมุทรมลายู และเกิดการผสมผสานกับวัฒนธรรมอาหารของชาวชวาและมลายู ดังจะเห็นได้จาก “สะเต๊ะ” มาจากคำว่า “คาบับ” ซึ่งเป็นอาหารตะวันออกกลางเป็นอาหารที่มีการผสมผสานจากวัฒนธรรมอาหรับและวัฒนธรรมอินเดีย

นอกจากนี้ยังพบว่า ลวดลายบนผืนผ้าของชาวมลายูสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้รับอิทธิพลจากการค้าระหว่างประเทศ เช่น เวียดนาม เขมร อินโดนีเซีย มาเลเซีย อินเดีย อาหรับ ตะวันออกกลาง ฯลฯ เกิดผ่านการผสมผสานจากลายผ้าโบราณสู่ภูมิปัญญาการทอผ้าที่มีลักษณะเฉพาะตัว เช่น ผ้าไหมสีลา ซึ่งเป็นผ้ามัดหมี่โบราณ ได้รับอิทธิพลมาจาก ผ้าโบโตลาของอินเดีย นอกจากนี้ผู้แต่งยังได้สื่อให้เห็นว่างานศิลปะสมัยใหม่ยังเป็นสื่อกลางในการทำความเข้าใจระหว่างผู้คนทุกศาสนา และวัฒนธรรมในพื้นที่ เช่น ภาพถ่ายพระสงฆ์รูปหนึ่งกำลังนั่งบรรทมสลอติบ เปาะจิชาวมุสลิมทำหน้าที่ปั่นสามล้อ หรือที่เรียกภาพว่า “เปาะจิและหลวงตา” ซึ่งเป็นการถ่ายภาพของเกริ่น เขียนชื่อ เป็นต้นแบบให้ แบกกี-นายมาฮามะยาเกี แวซุติดตามถ่ายภาพ “เปาะจิและหลวงตา” และภาพถ่ายดังกล่าวยังเป็นต้นแบบในการวาดภาพของสุไลมาน ยาโม อีกด้วย

ศิลปวัฒนธรรมสานสัมพันธ์การอยู่ร่วมกัน ยังสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมผ่านนาฏศิลป์ คีตศิลป์ ประเพณี พิธีกรรม และความเชื่อ ส่วนด้านภาษา เห็นได้ว่าการผสมผสานระหว่างภาษาไทยกลางและภาษามลายูถิ่น ที่นำไปใช้สื่อสารในชีวิตประจำวันได้อย่างกลมกลืนกัน แสดงถึงวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ของผู้คนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เป็นอย่างดี

3. วิถีชีวิตและการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนต่างวัฒนธรรม

3.1 “ภูมิบุตร” คนรุ่นใหม่สานสัมพันธ์การอยู่ร่วมกัน

ผลการศึกษาพบว่า ภูมิบุตรคนรุ่นใหม่สามารถสานสัมพันธ์การอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ที่มีความหลากหลายทั้งชาติพันธุ์ ศาสนา ความเชื่อ และวิถีชีวิตได้เป็นอย่างดี ผู้แตงนำเสนอ “ภูมิบุตร” หลายคนที่มีจิตสำนึกรักบ้านเกิด ในสารคดีหลายบท เช่น “คนที่ก้าว” “ตั้งดวงดาว” “การเดินทางไกลอีกครั้งเพื่อมวลมนุษยชาติของ ดร.กฤษณา ไกรสินธุ์ (เภสัชกรยิปซี)” และ “มาจากดิน อยู่กับดิน กลับสู่ดิน” สื่อให้เห็นว่าภูมิบุตรคนรุ่นใหม่เป็นกลุ่มคนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้รับการศึกษาในด้านต่าง ๆ นำความรู้กลับมาถ่ายทอดให้แก่บุคคลในท้องถิ่น เช่น ด้านสาธารณสุข การศึกษา และงานศิลปะ

ภูมิบุตรเป็นบุคคลในพื้นที่ที่ได้รับการศึกษาและประกอบอาชีพแตกต่างกันออกไป ได้แก่ นายสุไลมาน ยาโม รองศาสตราจารย์ ดร.รัตติยา สาและ นายแพทย์อหัมมัดมุสลิม ดร.กฤษณา ไกรสินธุ์ นายเอ็มโซเฟียน เบญจเมธา และเปาะจิ ซึ่งแม้บุคคลเหล่านี้ประกอบอาชีพที่แตกต่างกันออกไป แต่สิ่งหนึ่งที่พวกเขามีแนวคิดเดียวกัน คือ นำวิชาความรู้ทางด้านอาชีพ มาพัฒนาบ้านเกิดโดยการเกื้อกูลกันและแบ่งปัน

ดังเช่นบทสารคดี “คนที่ก้าว” ถ่ายทอดเรื่องราวชีวิตของ สุไลมาน ยาโม ชายหนุ่มที่มีความสามารถด้านศิลปะ ความถนัดและเชี่ยวชาญการวาดภาพบุคคล สำเร็จการศึกษาจากศูนย์ศิลปาชีพบางไทร เขามีความตั้งใจใช้ศิลปะเยียวยาจิตใจผู้คนท่ามกลางความรุนแรงในพื้นที่ และมุ่งมั่นบ่มเพาะเยาวชนรุ่นใหม่ให้สนใจงานศิลปะ

3.2 หัวใจของการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

ผลการศึกษาพบว่า หัวใจของการสร้างชุมชนเข้มแข็งมี 2 ประเด็น คือ หัวใจของการสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาสถานการณ์ความไม่สงบ และการสร้างชุมชนเข้มแข็งตามแนวทางการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ ผู้แตงนำเสนอผ่านสารคดีหลายบท เช่น “หมากรุกชีวิตที่ชายแดนใต้” “ต้นแบบ ‘ลุกขึ้นสู้’ ภาคประชาสังคม” และ “จำเป็นต้อง ‘ระเบิด’ จากข้างใน” เป็นต้น

ดังเช่นบทสารคดี “ต้นแบบ ‘ลุกขึ้นสู้’ ภาคประชาสังคม” เป็นการร่วมสร้างชุมชนเข้มแข็งจากทุกภาคส่วน เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาสถานการณ์ความไม่สงบ ทั้งข้าราชการปกครองส่วนท้องถิ่น ครู อาจารย์ ตำรวจ ทหาร ประชาชน ผู้นำศาสนา และผู้นำชุมชน โดยบุคคลในชุมชนทุกภาคส่วน ตระหนักถึงปัญหาและร่วมกันช่วยหาแนวทางแก้ไขปัญหของชุมชน ช่วยกันสอดส่องดูแลเพื่อไม่ให้เกิดเหตุการณ์ร้ายอันไม่พึงประสงค์

การสร้างชุมชนเข้มแข็งยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ พบว่า ผู้แตงนำเสนอผ่านบทสารคดีหลายบท ได้แก่ บทสารคดีเรื่อง “ยุทธศาสตร์เบตง กรณีศึกษาการพัฒนาร่วมไทย-จีน-มุสลิม” “อัยเยอร์เวงโมเดล” “จีนศึกษาที่ชายแดนใต้ : ความหวังใหม่เยาวชนมุสลิม-จีน-พุทธ” ผู้แตงได้นำเสนอการสร้างชุมชนเข้มแข็งยุทธศาสตร์พัฒนาสังคมและเศรษฐกิจไว้ 2 ประเด็น คือ การสร้างชุมชนเข้มแข็งยุทธศาสตร์พัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ โดยเริ่มต้นจากการพัฒนาระบบการศึกษาให้แก่บุคคลในพื้นที่ทั้งชาวไทยพุทธ ชาวไทยมุสลิม และชาวไทยเชื้อสายจีนให้อย่างเท่าเทียมกัน และการสร้างชุมชนเข้มแข็งยุทธศาสตร์พัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ ผ่านการร่วมตัวทั้งข้าราชการปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำศาสนา และผู้นำชุมชน รวมทั้งภาคประชาชนในพื้นที่ ทั้งชาวไทย ชาวไทยมุสลิม และชาวไทยเชื้อสายจีน ร่วมกันขับเคลื่อนภาคธุรกิจ โดยเน้นการขับเคลื่อนผ่านกลไกการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวหรือพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน

3.3 สานสัมพันธ์ต่างศาสนาเชื่อมร้อยหัวใจชาวไทยพุทธ ชาวไทยมุสลิม

ผลการศึกษาพบว่า สานสัมพันธ์ต่างศาสนาเชื่อมร้อยหัวใจชาวไทยพุทธ ชาวไทยมุสลิม ผู้แตงนำเสนอภาพลักษณ์ความสัมพันธ์และมิตรภาพของคนต่างศาสนิกที่ยังใช้ชีวิตร่วมกันอย่างเกื้อกูล ถ้อยทีถ้อยอาศัย และเคารพวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ผ่านสารคดีหลายบท เช่น “พระครูธรรมธรนิพล โชตโก พระสงฆ์ผู้เชื่อมร้อยหัวใจพุทธ-มุสลิม” “‘ลาซัง’ ที่เปลี่ยนไป” “ดูขงญอในวันที่ไม่มีสงคราม” “อูมา-อาแว 2 ศิลปินเลือดมุสลิมแห่งคณะดิเกร์ฮูลู ‘อาเนาะปูยู’” “บุหลันตานีไม่มีพรมแดน” และ “คนที่ก้าว”

บทสารคดีเรื่อง “คนที่ก้าว” ผู้แตงนำเสนอภาพเปาะจิมเซ่งป็นสามล้อถีบรับส่งหลวงหลวงตาวีระ จิตตธัมโม ออกบิณบาตรในชุมชนใกล้เคียง ทำให้ทั้งสองเกิดความผูกพัน และคอยช่วยเหลือเกื้อกูลกันตลอดมา นอกจากนี้ยังนอกจากนี้ ยังเสนอการแสดงดนตรีของคณะดิเกร์ฮูลู อาเนาะปูยู กำลังส่งเสียงขับร้องด้วยภาษามลายูถิ่น ที่เพราะพริ้ง เสียงลูกคู่ขานขับ ลำนำเป็นทอด ๆ ซึ่งเป็นการแสดงในงานศพของเพื่อนต่างศาสนิก อีกทั้งภายยังสื่อให้เห็นพี่น้องชาวมุสลิมในชุมชนร่วม กิจกรรมที่ไม่ขัดต่อหลักศาสนา เช่น ช่วยประกอบอาหาร เชือดวัว เชือดไก่ และพบว่าในงานไม่มีวัตถุติดจากหมู เพื่อให้ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมสามารถรับประทานได้ นอกจากนี้ยังมีการเชิญชาวไทยมุสลิมมาประกอบอาหารเนื่องในงานแต่งงานหรือพิธีต่าง ๆ นอกจากนี้ผู้แตงยังบรรยายภาพจากความทรง ในบทสารคดี “ดูขงญอในวันที่ไม่มีสงคราม” ซึ่งเกิดในหมู่บ้านดูขงญอ ที่มีทั้งชาวไทยพุทธ ชาวไทยมุสลิม และชาวไทยเชื้อสายจีน อาศัยอยู่ร่วมกัน มีศาสนาสถานทั้งวัด มัสยิด ตั้งตระหง่านอยู่กลางหมู่บ้าน เมื่อถึงเทศกาลสำคัญของแต่ละศาสนา เช่น วันฮารีรอยอ ชาวไทยมุสลิมจะนำตุบะและอาหารต่าง ๆ มามอบให้แก่เพื่อนต่างศาสนิก และเมื่อถึงเทศกาลตรุษจีน ชาวไทยเชื้อสายจีนจะนำขนมเซ่ง และผลไม้มามอบให้แก่พี่น้องไทยมุสลิมเช่นกัน

2. โลกทัศน์เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ ในบทสารคดี ของชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์

2.1 หัวใจของการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม

ชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ ในฐานะคนพื้นที่ชาวราวีวาสที่มีต้นทุนชีวิตจากความเป็นคนไทยเชื้อสายจีนที่มีปฏิสัมพันธ์อันดียิ่งกัพี่น้องมุสลิม และเป็นสื่อมวลชนคนเขียนหนังสืออิสระที่ใช้ชีวิตคลุกคลีเก็บข้อมูลในพื้นที่อย่างเจาะลึก สัมผัสทุกภาคส่วน ได้พยายามสะท้อนความสัมพันธ์อันดีกับพี่น้องต่างศาสนิกตั้งแต่วันเยาว์ ส่งผลให้งานสารคดีมีจุดเด่นอยู่ที่การนำเสนอโลกทัศน์ต่อวิถีชีวิต สายสัมพันธ์ของผู้คน ศิลปวัฒนธรรมในเชิงบวก เห็นได้ว่า ชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ พยายามใช้งานเขียนเป็นสื่อสะท้อนเรื่องราวความงามในวิถีชีวิตของผู้คนในมิติต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม ซึ่งยังคงรักใคร่ สามัคคี และเกื้อกูลกันทั้งระดับชาวบ้านทั่วไป และระดับผู้นำท้องถิ่นทางจิตวิญญาณ

ผู้แตงนำเสนอโลกทัศน์หัวใจของการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างเชื่อมั่นว่า ศิลปวัฒนธรรมที่เกิดจากการผสมผสานศิลปวัฒนธรรมจะช่วยสานสัมพันธ์อยู่ร่วมกันของผู้คนสามจังหวัดชายแดนใต้ หากผู้คนต่างศาสนาและวัฒนธรรมร่วมย้อนระลึก และทำความเข้าใจรากเหง้าของวัฒนธรรมที่มาจากรากเหง้าเดียวกัน นั่นคือ โลกตะวันออก-โลกตะวันตก ซึ่งหมายถึงระหว่าง จีน อินเดีย อาหรับ เปอร์เซีย รวมถึงฝั่งยุโรปแล้วหลอมรวมเป็นศิลปวัฒนธรรมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัว เช่น ศิลปะการแสดง งานศิลปะ วัฒนธรรมอาหาร ประเพณีและพิธีกรรม ฯลฯ

พิธีกรรมและประเพณีลาซังชาวไทยพุทธ และปูยอมือแนของชาวไทยมุสลิม ล้วนมีวัฒนธรรมและความเชื่อคล้ายคลึงกับภูมิภาคอื่นในประเทศไทย แสดงให้เห็นถึงรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่มาจากความเชื่อเดียวกัน จึงเป็นที่น่าสังเกตว่า เมื่อเกิดเหตุการณ์สถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนใต้รอบใหม่ในปี พ.ศ. 2547 ชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมได้แยกกันจัดพิธีกรรมและประเพณีเกี่ยวกับการบูชาพระแม่โพสพ พบว่าประเพณีและพิธีกรรมลาซังของชาวไทยพุทธ มีนิมนต์พระสงฆ์มาสวด และมีทำพิธีทำขวัญข้าว มีหุ่นฟาง กลางคืนมีหนึ่งตะลุง และมโนราห์ ส่วนปูยอมือแนชาวไทยมุสลิมมีการแสดงลิเกฮูลู แต่ไม่มีพิธีกรรมทางศาสนา

ผู้แต่งพยายามแสดงให้เห็นว่า แม้ปัจจุบันพิธีกรรมและประเพณีลาซังชาวไทพุทธ และพิธีกรรมและประเพณีปูยอมือแนของชาวไทยมุสลิม จะแยกกันทำกิจกรรม แต่สิ่งที่ทั้งร่องรอยความเป็นมาของประเพณีและพิธีกรรม ยังคงสะท้อนให้เห็นการร่วมรากทางวัฒนธรรม การแสดงถึงความรัก ความสามัคคีของคนต่างศาสนา รวมทั้งพิธีกรรมเกี่ยวกับช้างในสังคมสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ยังสื่อให้เห็นว่าแม้กาลเวลาปัจจุบันแทบจะไม่เห็นร่องรอยที่มาความเชื่อเกี่ยวกับช้าง แต่ผู้แต่งให้ข้อมูลเกี่ยวกับช้างในสังคมหลายและสังคมไทยที่มีพิธีกรรมเกี่ยวกับช้างที่สอดคล้องกัน เพื่อหวังให้ผู้คนในพื้นที่ได้ย้อนระลึกถึงร่องรอยวัฒนธรรมในอดีต ซึ่งผู้แต่งเชื่อมั่นว่าพลังของสารคดีจะช่วยให้คนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เกิดความเข้าใจวัฒนธรรมที่มีมาจากรากเหง้าเดียวกัน และก่อให้เกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน

ผู้แต่งมีโลกทัศน์ว่า หัวใจการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมเดียวกัน ที่เกิดการผสมผสานของความคิดความเชื่อ ศาสนา ชาติพันธุ์ และประวัติศาสตร์นั้น ผู้คนในพื้นที่จำเป็นต้องเข้าใจรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่หล่อหลอมร่วมกันมาช้านาน เพราะเป็นสิ่งที่ช่วยหล่อเลี้ยงจิตวิญญาณ สร้างความอบอุ่นขึ้นหัวใจ และสร้างพลังในการต่อสู้ชีวิต และลดความหวาดระแวงหรือความขัดแย้งภายในจิตใจระหว่างผู้คนต่างศาสนาและวัฒนธรรม นอกจากนี้ผู้แต่งยังเชื่อมั่นว่า หัวใจการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ในรูปแบบสันติวิธี คือ การเข้าใจในวิถีชีวิต การปราศจากอคติ การให้เกียรติและเคารพในความแตกต่างทางวัฒนธรรม และสร้างค่านิยมยอมรับความแตกต่างในวิถีชีวิต

ดังบทสารคดี “อุมา อาแว 2 ศิลปินเลื่อมสลิมแห่งคณะดิเกร์ฮูลู ‘อาเนาะปูยู’” ที่นำเสนอภาพชายมุสลิมนับสิบชีวิต ในคณะดิเกร์ฮูลู อาเนาะปูยู กำลังส่งเสียงขับร้องด้วยภาษาหลายถิ่นและบรรเลงดนตรีที่เปี่ยมด้วยพลัง เพื่อไว้อาลัยในงานศพชาวไทพุทธ นอกจากนี้ภายในงานศพชาวไทพุทธที่มีชุมชนมุสลิมแวดล้อม มักเชิญพี่น้องชาวมุสลิมมาช่วยประกอบอาหารที่ฮาลาล (อาหารที่ถูกต้องตามหลักบัญญัติศาสนาอิสลาม) ทำให้คนไทพุทธและคนไทยมุสลิมสามารถร่วมรับประทานอาหารร่วมกันได้อย่างสนิทใจ โดย อุมา-อาแว ให้เหตุผลว่า “เราคิดอย่างเดียวคือ พ่อแม่พี่น้องเราอยู่อย่างนี้นานาน”

ชุมศักดิ์ นารัตน์วงศ์ เชื่อมั่นว่าแม้เกิดเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีผู้ไม่หวังดีบางกลุ่มพยายาม “ตอกลิ้มให้เกิดความแตกแยกระหว่างผู้คนต่างศาสนา” แต่ไม่สามารถทำลายความรัก มิตรภาพ และความผูกพันระหว่างผู้คนต่างศาสนาที่มาจากรากเหง้าทางวัฒนธรรมเดียวกันให้ได้ เห็นได้ว่าผู้แต่งสื่อสารด้วยความสำนึกในคุณค่าในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมในรากเหง้าของตน เขาชี้ให้เห็นความรัก ความอาทร ความผูกพันรักใคร่สามัคคีของผู้คนต่างศาสนาที่อยู่ร่วมกันอย่างสงบและสันติมาอย่างยาวนาน

หากพิจารณาถึงหลักคำสอนทุกศาสนา ปฏิเสธความรุนแรง และการก่อการร้ายในทุกรูปแบบ หลักศาสนาอิสลาม และพุทธต่างเรียกร้องการให้อภัย การประนีประนอม การให้ความร่วมมือช่วยเหลือ การทำความรู้จักเชื่อมสัมพันธ์ต่อกัน และความยุติธรรม ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยมุสลิม และชาวไทพุทธ ดังเห็นได้ว่าผู้แต่งพยายามนำเสนอภาพจำที่ตรงจริงใจผ่านบทสารคดีหลายบทดังนี้ ความเอื้ออาทรถ้อยทีถ้อยอาศัย และเคารพในวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของหลวงตาวิระและเปาะจิโนบท “เปาะจิและหลวงตา” และความผูกพันฉันเพื่อน ร่วมเรียน ร่วมเล่นตั้งแต่วัยเยาว์ ระหว่างเจ้าอาวาสวัดปียมูมึงกับเพื่อนต่างศาสนาที่เป็นโต๊ะอิหม่าม ในบทสารคดี “หัวใจเดียว ยิว ยัง ซอมอ” นอกจากนี้ผู้แต่งยังมีทัศนะอีกว่าการให้เกียรติในวิถีชีวิตมีความสำคัญมากกว่าทรัพย์สินเงินทอง ดังบทสารคดี “ ‘พระครูธรรมธรนิพน โชตโก’ พระสงฆ์ผู้เชื่อมร้อยหัวใจพุทธ-มุสลิม” สื่อให้เห็นว่า การทำงานของเจ้าหน้าที่รัฐที่มาจากต่างพื้นที่ต้องยึดหลักความจริงใจ ต้องให้เกียรติคนที่เป็นเจ้าของพื้นที่ ไม่สร้างภาพ ไม่เหยียบย่ำศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพราะคนในพื้นที่มักมองว่าคนนอกพื้นที่เข้ามาเพื่อกอบโกย หรือดักตวงผลประโยชน์มากกว่าเข้ามาสร้างประโยชน์ ผู้แต่งยังสื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของคนต่างศาสนาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งถือเป็นวิถีปกติ เพื่อยืนยันว่า เรื่องราวความสมานฉันท์ยังคงดำเนินต่อไปภายใต้สายสัมพันธ์ของผู้คนที่เติบโตมาจากรากเหง้าวัฒนธรรมเดียวกัน และเพื่อสื่อสารให้บุคคลภายนอกเข้าใจและรับรู้ถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันของผู้คนในมุมมองที่แตกต่างจากที่เคยรับรู้

นอกจากนี้ ผู้แต่งเชื่อว่าหัวใจการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม คือ ผู้คนในพื้นที่ต้องร่วมมือร่วมใจกันพัฒนาสังคม และเศรษฐกิจของท้องถิ่นตนเอง จะช่วยให้มองข้ามเรื่องความขัดแย้งและอคติต่อกันได้ เพราะการพัฒนาที่สะท้อนแนวคิด

รู้จักตนเอง ฟังพาดตนเอง ขับเคลื่อนชุมชนอย่างจริงจัง ย่นนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน แม้จะเป็นมุมมองเล็ก ๆ ของผู้แต่ง แต่ผู้แต่งก็เชื่อมั่นว่า การสร้างชุมชนเข้มแข็งเป็นสิ่งสำคัญที่หลอมรวมจิตใจของผู้คนต่างศาสนาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้เป็นอย่างดี รวมทั้งการปลูกฝังจิตสำนึกการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ส่งผลให้เกิดชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

2.2 การใช้ความทรงจำในการเยียวยาบาดแผล และสร้างพลังในการต่อสู้ชีวิต

ชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ ต้องการสื่อสารกับคนภายนอกผ่านเรื่องเล่าจากความทรงจำในเชิงบวก เพื่อให้บุคคลภายนอกรับรู้ เข้าใจ และมีทัศนคติต่อวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่ตรงกับความเป็นจริง เนื่องจากการรับรู้ข่าวสารจากสื่อ มักนำเสนอข่าวเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง และเนื้อหาของข่าวมักเน้นประเด็นความรุนแรง และไม่ครอบคลุมในบริบทวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้แต่งมีความมุ่งมั่นใช้พลังวรรณศิลป์ของเรื่องเล่าจากความทรงจำ เพื่อกอบกู้สายสัมพันธ์ของผู้คนต่างศาสนาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ ด้วยการนำเสนอสายสัมพันธ์ในเชิงลึกของผู้คน ที่ผูกพันมายาวนาน ตั้งแต่หลายร้อยปีซึ่งเป็นพลังในการมอบให้อุ่นอุ่น ความหวัง กำลังให้แก่ผู้คนในพื้นที่ไม่ว่าเชื้อชาติ หรือศาสนาใด โดยในห้วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์ความรุนแรง หรือ “โศกนาฏกรรม” จนเกิดบาดแผลและความทรงจำอันเจ็บปวด ส่งผลต่อความไม่ไว้วางใจระหว่างผู้คนต่างศาสนาและวัฒนธรรม ดังผู้แต่งกล่าวว่า “ด้วยครั้งหนึ่งสัมพันธ์ภาพของผู้คนในพื้นที่ชายแดนใต้...เป็นไปอย่างฉันทน์องญาติมิตร ต่างช่วยเหลืออาหารไม่แบ่งแยก...วันนี้แม้สิ่งเหล่านั้นยังดำรงอยู่ แตกลับเหมือนดังมีมานบางขวางกัน ทำให้ผู้คนเพียงได้สนทนาแต่มีอาจไว้วางใจ เพียงได้กอดโหล่ แต่มีเชื่อว่าจะไม่เสียสลับหลัง”

เหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้รอบใหม่ ส่งผลให้เกิดความสูญเสียทั้งชีวิตและทรัพย์สินของผู้ต่ออย่างประเมินค่าไม่ได้ แต่ผู้แต่งยังคงเชื่อมั่นว่า สารคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความทรงจำที่งดงามสามารถสร้างพลังหล่อเลี้ยงจิตใจ และจินตนาการอันแสนงามอันการต่อสู้ชีวิตต่อไป ดังเห็นได้จากผู้แต่งมุ่งเสนอภาพปฏิสัมพันธ์อันดีกับพี่น้องมุสลิมจากความทรงจำของตนในวัยเยาว์ ในบทสารคดี “ ‘ดุซงญอ’ ในวันที่ไม่มีสงคราม ” ว่าตนเกิดและเติบโตในหมู่บ้านดุซงญอ อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ “...แม้ว่าประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นชาวไทยมุสลิมกว่า 80 เปอร์เซ็นต์ แต่ความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างศาสนาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เดียวกันกลับเต็มไปด้วยภาพของความรัก ความอบอุ่น ความสมานฉันท์ที่ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันเสมอมา ตลอดกระทั่งทุกวันนี้”

บทสารคดี “ ‘ชายแดนใต้’ ใต้ความทรงจำอันแสนงามของ ฯพณฯ สวัสดิ์ วัฒนายากร : องคมนตรีชาวปัตตานี ” ในบทสารคดีนำเสนอภาพการช่วยเหลือเกื้อกูลระหว่างพี่น้องชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม ด้วยการอาสาขึ้นรถของบิดาที่ติดหล่มท่ามกลางความมืดมิดขณะที่สายฝนตกลงอย่างหนัก นับเป็นภาพความทรงจำในวัยเยาว์ ที่ตราตรึงใจ และแสดงให้เห็นว่าในอดีตผู้คนต่างวัฒนธรรมดำรงอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูล นอกจากนี้ผู้แต่งแสดงทัศนะว่าความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้ง ยั่งยืน และความไว้วางใจใจ ต้องหล่อหลอมมาจากการร่วมเรียน ร่วมเล่นกันมาตั้งแต่วัยเยาว์ ดังบทสารคดี “ดุซงญอรำลึก-วอนพ่อขุน และชัย ภาณุวัฒน์” แสดงสายสัมพันธ์ของผู้คน 3 ชาติพันธุ์ในชุมชนดุซงญอ ผ่านเรื่องเล่าของชัย ภาณุวัฒน์ ที่สื่อถึงความรักและผูกพันอย่างแนบแน่นต่อเพื่อนชาวไทยมุสลิม และชาวไทยเชื้อสายจีน เพราะต่างคบหากันร่วมเรียน ร่วมเล่นกันมาตั้งแต่วัยเยาว์ แม้ชัยจะจากไปใช้ชีวิตในเมืองหลวงหลายปี เมื่อทวนคืนบ้านเกิดกลับพบว่า “รอยยิ้มมันก็ยังเหมือนเก่า” และสายสัมพันธ์ยังคงยั่งยืน

2.3 “ภูมิบุตร” ตัวแปรสำคัญในการแก้ปัญหาแผ่นดินเกิด

เมื่อพิจารณาสารคดีของชุมศักดิ์ นรารัตน์รัตน์วงศ์ พบว่าปัจจัยภายนอก เช่น การนำเสนอข่าวในพื้นที่ของสื่อมวลชนในแง่ลบ นโยบายรัฐ และกลุ่มผู้ไม่หวังดีที่พยายามนำประเด็นความแตกต่างทางศาสนา ความแตกต่างด้านวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ปัตตานี มาสร้างสถานการณ์ให้เกิดความหวาดระแวงระหว่างผู้คนต่างศาสนา หรือเพื่อสร้างสถานการณ์ของผู้ไม่หวังดีเพื่อตักตวงผลประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ ส่งผลให้เกิดสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่บ่อยครั้ง ซึ่งผู้แต่งมองว่า สิ่งเหล่านี้เป็นเพราะปัจจัยภายนอก ยิ่งทำให้เกิดความไม่ไว้วางใจกันระหว่างคนสังคมเดียวกัน และยังมีที่คนต่อ

การแก้ปัญหาในพื้นที่ต้องเป็นหน้าที่ของคนในพื้นที่ เพราะบุคคลภายนอกไม่อาจเข้าใจวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของของ
ในท้องถิ่นที่มีความละเอียดอ่อน จึงยากที่จะแก้ปัญหาในพื้นที่ที่มีตามความหลากหลายทางวัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์
ได้ ดังนั้นโลกทัศน์ของผู้แต่งเชื่อมั่นว่า บุคคลที่จะช่วยสร้างสมานฉันท์ด้านจิตใจของคนในพื้นที่คือคนในพื้นที่ด้วยกัน ผู้แต่งจึง
ใช้สารคดีเป็นสื่อในการเชื่อมโยงจิตใจระหว่างผู้คนต่างศาสนาและวัฒนธรรมให้แนบแน่นดังเช่นในอดีต ร่วมกับการฝาก
ความหวังกับ “ภูมิบุตร” ในการนำองค์ความรู้สมัยใหม่ที่ได้จากการศึกษาหรือการประกอบอาชีพมาถ่ายทอดให้แก่คนในชุมชน
ซึ่งผู้แต่งเชื่อมั่นคนกลางจะสามารถนำสันติสุขคืนสู่พื้นที่ได้ เพราะคนในพื้นที่ที่มีความไว้วางใจ “ภูมิบุตร” มากกว่า
บุคคลภายนอก ซึ่งจะทำให้การดำเนินกิจกรรมร่วมกันเป็นไปอย่างราบรื่น และเกิดความเข้าใจตรงกัน

ผู้แต่งพยายามเน้นย้ำคำว่า “ภูมิบุตร” เพื่อชี้ให้เห็นถึงความสำคัญบุตรหลานของคนในท้องถิ่น หรือบุคคลรุ่นใหม่
ที่ได้รับการศึกษาในด้านต่าง ๆ ตามที่ตนเองสนใจหรือถนัด แล้วนำความรู้ดังกล่าวกลับมาถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุคคลในท้องถิ่น
เช่น การสาธารณสุข การศึกษา งานภาพถ่าย และงานจิตรกรรม อย่างเช่น นายแพทย์หม่อมขุนคำ ให้ความรู้ คำแนะนำ
เกี่ยวกับสุขภาพแก่ประชาชนในพื้นที่ ซึ่งเป็นการทำหน้าที่ที่อุทิศตนช่วยเหลือพี่น้องในพื้นที่อย่างเต็มที่ ซึ่งแนวคิดที่ชุมชนคัด
นรารัตน์วงศ์ นำเสนอผ่านสารคดีนี้ เพื่อสะท้อนให้เห็นว่า จิตสำนึกรักบ้านเกิดของ “ภูมิบุตร” หรือลูกของแผ่นดิน ที่มี
จิตสำนึกในการทำงานเพื่อตอบแทนบุญคุณแผ่นดิน หรือทำงานเพื่อพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง จะส่งผลให้ประชาชนในพื้นที่มี
คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ผู้แต่งพยายามชี้ให้เห็นว่า บุคคลรุ่นใหม่ของท้องถิ่นที่ได้รับการศึกษากลับมารับใช้สังคมท้องถิ่นของตนเอง จะช่วย
สานสัมพันธ์ให้เกิดความเข้าใจวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมและแบบสมัยใหม่ ดังคำกล่าวที่ว่า “วันนี้ ทุนมนุษย์ ในฐานะภูมิบุตรหรือ
บุตรของแผ่นดินที่ชายแดนใต้เป็นตัวแปรสำคัญหนึ่งในการช่วยแก้ไขปัญหในพื้นที่ เพราะเป็นที่เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา
โดยธรรมชาติเพียงอย่างเดียวที่จะเชื่อมเครือข่ายเพื่อส่งเสริม ผลักดันให้เกิดปฏิกิริยาสะท้อนออกมากระทำเพื่อบ้านเกิดอย่าง
สร้างสรรค์และจริงจังสักครั้ง” (ชุมชนคัด นรารัตน์วงศ์, 2551) ผู้แต่งจึงพยายามเน้นย้ำให้เห็นพลังของคนรุ่นใหม่ที่ได้รับการ
แล้วกลับมารับใช้ท้องถิ่นของตนเอง ด้วยความเชื่อมั่นว่าทัศนคติสมัยใหม่ ๆ ผสมผสานกับวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น จะช่วย
เยียวยาความสัมพันธ์ที่เริ่มเปราะบาง ช่วยลดความหวาดระแวงหรือเกิดความขัดแย้งในจิตใจระหว่างคนต่างศาสนิกลงได้

สรุปและอภิปรายผล

ชุมชนคัด นรารัตน์วงศ์ นำเสนอสารคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้
พบข้อสรุปสำคัญ 3 ประเด็น ดังนี้ 1) พัฒนาการของกลุ่มชาติพันธุ์และรัฐโบราณ จนถึงการก้าวสู่โลกสมัยใหม่ เพื่ออธิบายให้
เห็นจุดกำเนิดและพัฒนาการของผู้คนในพื้นที่นับตั้งแต่ 40,000 ปี ก่อนคริสต์ศักราช จนกระทั่งประกาศอิสรภาพจาก
มหาอำนาจตะวันตก ประเทศต่าง ๆ เร่งพัฒนาประเทศ เพื่อก้าวสู่ความทันสมัย ซึ่งเกิดการผสมผสานวัฒนธรรมทั้งตะวันออก
และตะวันตก ล้วนมีผลต่อการดำรงชีวิต การอยู่ร่วมกันของผู้คนในพื้นที่ จนกลายเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม 2) พหุวัฒนธรรม
สานสัมพันธ์การอยู่ร่วมกัน สารคดีแสดงให้เห็นว่าผู้คนต่างชาติพันธุ์ล้วน มีรากฐานทางวัฒนธรรมพราหมณ์-ฮินดู ต่อมาจึงเกิด
การผสมผสานทางวัฒนธรรมกับชาติอาหรับ เปอร์เซีย จีน และชาติตะวันตกในภายหลัง จนกลายเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมใน
ปัจจุบัน ศิลปวัฒนธรรมสานสัมพันธ์การอยู่ร่วมกัน และ 3) วิถีชีวิตและการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนต่างวัฒนธรรม ผู้แต่งฝาก
ความหวังไว้กับ “ภูมิบุตร” ซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ในการสานสัมพันธ์การอยู่ร่วมกันของผู้คนต่างศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อเร่งสร้าง
ชุมชนเข้มแข็งทั้งด้านสังคมและเศรษฐกิจ อีกทั้งทำหน้าที่สานสัมพันธ์เชื่อมโยงหัวใจผู้คนต่างศาสนาและวัฒนธรรมผ่านการ
ถ่ายทอดความรู้ในกิจกรรมหรืองานต่าง ๆ และผ่านการดำเนินชีวิตในวิถีปกติ

การวิเคราะห์เนื้อหาจากบทสารคดีข้างต้นพบว่า ปรัชญาโลกทัศน์เกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันท่ามกลางสังคมพหุ
วัฒนธรรมชายแดนใต้ 3 โลกทัศน์ใหญ่ คือ 1) หัวใจการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม 2) การใช้ความทรงจำในการเยียวยา
บาดแผล และสร้างพลังในการต่อสู้ชีวิต 3) “ภูมิบุตร” ตัวแปรสำคัญในการแก้ปัญหาแผ่นดินเกิด

ผู้วิจัยพบว่า ชุมศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ ผู้เติบโตจากชุมชนดงญอ อำเภोजะนนะ จังหวัดนราธิวาส ซึ่งเป็นสังคม พหุวัฒนธรรมที่ผู้คนต่างศาสนา และวัฒนธรรมมีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน มีเจตนารมณ์ในการนำเสนอเรื่องราวในพื้นที่ชายแดน ใต้ด้วยสำนึกรักบ้านเกิด ในห้วงเวลาที่เหตุการณ์ความไม่สงบทวีความรุนแรงขึ้น นับตั้งแต่เกิดเหตุการณ์ปล้นอาวุธปืนที่กอง พันพัฒนาที่ 4 ค่ายกรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ เมื่อปี 2547 ส่งผลให้วิถีชีวิตผู้คนในพื้นที่ที่เคยอยู่ร่วมกันด้วยความสงบ สุขและสันติ ต้องแปรเปลี่ยนไป กล่าวคือ ผู้คนในพื้นที่เกิดความหวาดกลัว หวาดระแวง และเกิดความไม่ไว้วางใจระหว่างผู้คน ต่างศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งผู้แต่งมองว่าเป็นโศกนาฏกรรมที่ต้องเร่งเยียวยา ดังที่ผู้แต่งกล่าวว่า “สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ณ เวลานั้น กำลังประสบโศกนาฏกรรม ซึ่งต่อไปจะเป็นความทรงจำอันเจ็บปวด หากมิได้รับการเยียวยารักษาบาดแผล”

ผู้แต่งเชื่อมั่นว่า การนำเสนอสายสัมพันธ์ในเชิงลึกของผู้คนที่มิต้นทุนทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรม ร่วมกันมาช้านาน จะช่วยสร้างพลังในการเยียวยาจิตใจ มอบโออุ่น ความหวัง และเป็นกำลังใจให้แก่ผู้คนในพื้นที่ไม่ว่า เชื้อชาติ หรือศาสนาใด อีกทั้งผู้แต่งเชื่อมั่นว่าสารคดีที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความทรงจำทั้งดงามสามารถเป็นพลังหล่อเลี้ยงจิตใจ และจินตนาการที่แสนงามอันเป็นพลังต่อสู่ชีวิตต่อไป เป็นประโยชน์ต่อการเสริมสร้างสัมพันธภาพของผู้คน และเสริมสร้างให้ เกิดความสมานฉันท์อันจะนำไปสู่สันติสุขในพื้นที่

นอกจากนี้ผู้แต่งได้รวบรวมเรื่องราวจากผู้คนมากมายผ่านการนำเสนอสารคดีที่สะท้อนแง่มุมความประทับใจต่อพื้นที่ สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อก่อร่างสานต่อและยึดโยงสิ่งดีงาม ความรู้สึกดี ๆ ที่มีต่อกันระหว่างคนต่างศาสนาและ วัฒนธรรมที่มีที่มาจากรากทางวัฒนธรรมเดียวกันให้คงอยู่ต่อไป โดยมุ่งหวังว่า สารคดีที่สื่อสารผ่านทัศนคติเชิงบวกของผู้คน ในพื้นที่ แปรเปลี่ยนเป็นพลังสามัคคี และเป็นเสมือนเกราะป้องกันทางความรู้สึกหวาดระแวงและอคติที่อาจซ่อนอยู่ภายในใจ ของผู้คน ด้วยวิถีเชื่อมั่นและศรัทธาพลังแห่งความสามัคคีของผู้คนทุกศาสนาจะช่วยคลี่คลายสถานการณ์ความไม่สงบใน พื้นที่ได้ ด้วยแนวทางสันติวิธีและสมานฉันท์

ข้อเสนอแนะ

ศึกษาสารคดีของชุดศักดิ์ นรารัตน์วงศ์ เปรียบเทียบกับสารคดี หรืองานประพันธ์ประเภทอื่น ของนักประพันธ์ใน พื้นที่ เช่น ชะกาเรีย ยา อมตยา สายธาร สิบโป มุฮัมมัด สาห์หมัด หรือนักเขียนรุ่นใหม่ เช่น อุมมีสาลาม อุมาร อานนท นานมาแล้ว มุबारัด สาและ เพื่อเปรียบเทียบทัศนะของนักประพันธ์ที่มีต่อพื้นที่สามจังหวัดชายแดนใต้ในห้วงเวลาที่เกิด สถานการณ์ความไม่สงบ

เอกสารอ้างอิง

- กรกฎ ทองชะโชค. (2562). บทความพิเศษ : การอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมจังหวัดชายแดนภาคใต้. มติชน, 20 มกราคม 2562, 10-12.
- กรมการข้าว. (2549). ข้าว-แม่โพสพ. สำนักวิจัยและพัฒนาข้าว. กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
- เกศินี จุฑาวิจิตร. (2552). การเขียนสร้างสรรค์ทางสื่อสิ่งพิมพ์: idea ดี ๆ ไม่มีวันหมด. นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์.
- คณะกรรมการจัดทำหนังสือที่ระลึกและจดหมายเหตุพระราชพิธีสมมงคลพระชนมายุเท่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช. (2554). ตำราช่าง ฉบับรัชกาลที่ 1. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- ครองชัย หัตถา. (2552). ประวัติศาสตร์ปัตตานี : สมัยอาณาจักรโบราณถึงการปกครอง 7 หัวเมือง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2563). กรณีเจ้าแชกเจ็ดหัวเมือง การเริ่มต้นความจริงเกี่ยวกับปัตตานีด้วยประวัติศาสตร์แห่งการลง. ศิลปวัฒนธรรม. สืบค้น 30 สิงหาคม 2564. จาก https://www.silpa-mag.com/history/article_7276.
- ชุมศักดิ์ นารัตน์วงศ์. (2551ก). เกาะติดวิกฤตไฟใต้. กรุงเทพฯ : หัวใจเดียว.
- _____. (2551ข). ใต้ความทรงจำ. กรุงเทพฯ : หัวใจเดียว.
- _____. (2564). ย่องไปชายแดนใต้. นราธิวาส : หัวใจเดียวกัน สายใยวัฒนธรรม.
- ดินาร์ บุญธรรม. (2555). ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับการปลูกข้าว รายการวิทยุวันที่ออกอากาศ: 10 มิถุนายน 2555
- ปิยดา ขลวร. 2563. ประวัติศาสตร์ที่ถูกกลืน : ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ในยุคเจ็ดหัวเมือง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พัทธธีรา นาคอุไรรัตน์. (2547). อ่าน (ใหม่) เรื่องสั้นว่าด้วย "การอยู่ร่วมกัน" ในสังคมพหุวัฒนธรรมชายแดนใต้ในรอบทศวรรษแห่งความรุนแรง (พ.ศ.2547-2557) (ตอนจบ). วารสารรุสมิแลมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 35 (4), 47-59.
- พิษณุ ไชยโรจน์ (2554). ทรรศนะต่อปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้จากกรณีเรื่องสั้นชุด "แขกในบ้านตัวเอง". กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พิเชษฐ์ แสงทอง. (2555). เรื่องสั้นสะท้อนปัญหาไทยมุสลิม จังหวัดชายแดนใต้. วารสารรุสมิแล, ปีที่ 33 (ฉบับที่ 2), 43-46.
- รีนฤทัย สัจจพันธุ์. (2541). 25 ปี 14 ตุลา มองผ่านวรรณกรรมเพื่อชีวิต ภาพโดยรวมของกวีนิพนธ์เพื่อชีวิต. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการโครงการ 25 ปี 14 ตุลา.
- วลัยลักษณ์ ทรงศิริ. (2556). พันพลังความหลากหลายทางวัฒนธรรมในสังคมสยาม. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- วิมลมาศ ปฎากุล. (2559). "บ้านที่หายไปของความรัก" กวีนิพนธ์ว่าด้วยประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและชายแดนใต้ในสถานการณ์รุนแรง. วารสารสงขลานครินทร์, ปีที่ 22 (ฉบับที่ 3), 205-123.
- สุจิตต์ วงศ์เทศ. (2547). รัฐปัตตานีใน "ศรีวิชัย" เก้าแก่กว่ารัฐสุโขทัยในประวัติศาสตร์ : ประวัติศาสตร์"ปกปิด" ของ ๓ จังหวัดชายแดนภาคใต้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : มติชน.